

ЗА КВАЛИФИКАЦИЯТА НА НЕПЕДАГОГИЧЕСКИТЕ КАДРИ „КАК ДА РАБОТИМ С АГРЕСИВНИТЕ ДЕЦА?“

Юлия Дончева

Русенски университет „Ангел Кънчев“

Резюме. Непедагогическите кадри в детската градина са помощници на предучилищния педагог не само в отглеждането, но и във възпитанието на поверените деца. Статията отговаря на няколко въпроса относно педагогическата просвета за работа с агресивни деца.

Keywords: non-teaching personnel, pedagogical education, upbringing, prevention, aggressive children.

Проблемът за агресивното поведение и формите на агресивно поведение в детска възраст е актуален и особено значим в днешно време, когато от екрана на телевизора, от масмедиите ежедневно ни залива информация за детско деструктивно поведение, граничещо със садизъм, чиито възрастови граници са много под възприемането за допустимост. Този проблем е слабо изучаван, изследван и анализиран за децата от предучилищна възраст.

От всички възрастови периоди предучилищният е този, който създава най-добри психически условия агресията да бъде коригирана, а неагресивността да се превърне в трайна поведенческа характеристика. За детето от тази възраст са типични сензитивността, бързата динамика на развитие и перманентната сила на заученото и усвоеното.

В предучилищна възраст агресивното поведение се проявява предимно в дейност със социално съдържание.

Същност на агресивното поведение

Агресивното поведение е сложен и многостранен процес, в който взаимодействат множество фактори. Той се обуславя от различните аспекти на междуличностното взаимодействие и взаимоотношение и се поддържа от многообразното влияние на социума.

Агресия (от латински – нападам, пристъпвам или прокарвам със сила своята гледна точка; атакуване на другия). Агресивното поведение е нападателно поведение и е един от механизмите за психична защита на личността. Агресията е поведение, което цели да причини загуба или вреда на друго живо същество,

което се стреми да избегне такова отношение към себе си. Агресията е израз на много голям енергиен заряд в човешката душевност. Тя носи в себе си огромен деструктивен (разрушителен) потенциал.

Понятието *агресивност* е социално качество на личността и означава нападателност с използването на сила с цел да се нанасят определени вреди. В широк смисъл това е всяко експанзивно, упражняващо принуда върху обекта или друго лице, поведение, водещо до увреждания при недостатъчна защита.

Агресивното поведение може да се извършва по следните начини, т.е. агресията е:

- моторна, физическа (агресивно действие);
- речева (вербална агресия);
- изразна (експресивна агресия);
- свързана със средства (инструментална агресия);
- с правила (напр. състезания);
- без правила;
- непосредствен израз на подбуда (напр. изблик на гняв);
- направлявана (напр. коварно отмъщение);
- инициативна;
- отбранителна;
- психическа;
- въображаема;
- временна (епизодична);
- постоянна (продължителна);
- масова (стихийна);
- автоагресия и др.

Освен агресията, отправена навън, към другите, има и агресия, отправена към собствената личност – автоагресия. В това отношение се наблюдават сравнително невинните ѝ прояви, при които човек често отправя упреци към себе си при различни неуспехи във всекидневния си живот. В нередки случаи това може да достигне до степен на самобичуване, което, ако се превърне в трайно състояние, представлява опасност за психическото здраве. Като крайна проява на тази форма може да се приеме желанието за самоубийство или т. нар. **суицидно поведение** – това е проява на суицидна активност – мисли, намерения, изказвания, заплахи, опити и покушение. Суицидното поведение се среща както в норма (без психопатология), така и при психопатия и акцентуация на характера. При последния случай то се явява форма на девиантно поведение при остри афективни или патохарактерологични реакции.

Суицидът е човешки акт. Хората, извършващи суицид, обикновено страдат от силна душевна болка и се намират в състояние на стрес, като същевременно чувстват, че не са в състояние да се справят със своите проблеми. Те често страдат от дълбоки психични разстройства, емоционални нарушения, особено при депресия, и разглеждат бъдещето си като безнадеждно. В това състояние личността губи интерес към живота и няма цел на съществуването си.

По данни на Националния статистически институт (НСИ)¹⁾ при последното преброяване от 2000 до 2010 г. общо 11 646 българи са се самоубили или са починали от умишлено нараняване (мъже – 8626; жени – 3020). През последните 50 години в световен мащаб броят на самоубийствата се е увеличил на 60% – по данни на Световната здравна организация (СЗО) (World Health Organization – WHO)²⁾. По данни на същия източник опитите за самоубийства са 20 пъти повече, отколкото броят на реализираните самоубийства. Според специалистите от общия брой суициди 90% се извършват от лица с психотично състояние и само 10% – от лица без психотични разстройства. Други данни показват, че при подрастващите само при 10% суицидалното поведение има за цел самоубийство, а при 90% – насочване на вниманието към себе си.

Децата са в най-голям риск за отключване на психично-здравен проблем, когато определено количество фактори са налице в техния живот и в тяхното обкръжение. Факторите включват физическа злоупотреба, емоционална злоупотреба или неглижиране на грижите, висок стрес, дискриминация, бедност, загуба на обичан човек, честа промяна на местожителството, алкохолизъм или друг вид пристрастеност към наркотици, травми, излагане на насилие.

В предучилищна възраст детето е особено чувствително към взаимоотношенията с връстниците си. Чрез тях то усвоява определени социални роли и придобива съответен социален статус. Ако той е благоприятен, се формира адекватно социално-ролево поведение. Но ако детето е отхвърлено от връстниците си, се създават вътрешни условия за бъдеща проява на негативизъм и агресивност³⁾.

Възпитанието на детето, ако съдейства за изграждане на благоприятен социален статус, е предпоставка за формиране на адекватно социално-ролево поведение. Но ако, възпитавайки детето, възрастните не се съобразяват с акцента в междуличностните му взаимоотношения през този период, възможно е то да бъде отхвърлено от връстниците си. Тогава се създават условия за бъдеща проява на невротични модели на поведение, свръхвъзбудимост, хиперактивност и прояви на агресивност.

Важно е да се отбележи, че възпитанието на децата в семейството е неделимо от личността на майката и бащата. Те въздействат на детето, формират характера му на основата на своя действителен образ за живота. Личният пример на родителите е от особено значение за децата от предучилищна възраст. Те подражават на майката и таткото във всичко – жестове, мимики, маниери, начин на общуване и т.н. Следователно емоционалното, духовното, дейностното и материалното благополучие (уют) на детето от предучилищна възраст в семейната среда функционира като фундамент и базисно условие за липса на агресивно поведение у него.

Как да работим с агресивните деца?

Думата „**превенция**“ произлиза от латинската **praevenire** – предшествам, предвиждам. Знанията за социалните и психологическите предвестници на агресивното поведение, включително и на суицида, могат да помогнат за неговото

предотвратяване. Преди всичко е необходимо да се направи оценка на агресивното поведение на детето. Тя се прави чрез инструментариум, диагностични тестове, анкети, проективни методики, аперцептивни тестове и т.н., предимно от специалист психолог, консултант или от обучен педагог.

За целта на нашата педагогическа просвета предлагам една анкета за оценка на признаците на агресията при децата, която се провежда не само от специалисти, а и от родители, учители, възпитатели:

Експресна анкета за оценка на признаците на агресия при детето⁴⁾

Цел: Анкетата съдържа критерии за оценка на агресивността на детето. Може да се прилага спрямо деца в доучилищна и училищна възраст. Разработена е от американски психолози.

Описание: Съдържа въпросник с осем въпроса. Попълва се от родителя или специалиста (учителя, възпитателя или психолога). Попълващият анкетата отговаря на въпросите чрез избор на един от два възможни отговора: често или рядко.

Инструкция: Предлагаме ви осем въпроса, отнасящи се до поведението на вашето дете, позволяващи експресна диагностика на признаци за агресивност. От вас се иска да прочетете въпроса и да направите един от двата предложени ви избора: често или рядко, като отговорите с да.

Въпросник:

1. Спори с възрастните, ругае ги.
2. Губи контрол над себе си.
3. Обвинява другите за своите грешки.
4. Завистлив и мнителен.
5. Сърди се и отказва да прави каквото и да било.
6. Целенасочено дразни другите.
7. Отказва да следва правила и указания.
8. Чувствителен, много импулсивно реагира на различни действия на обкръжението си; поведение, което много често ги дразни.

Оценка на резултатите

Отчитат се само въпросите, получили отговор *да*. Ако 4 от изброените 9 критерия се проявяват *често* при детето в продължение на повече от 6 месеца, може да се приеме, че в поведението му се наблюдават признаци на агресивност. Необходима е допълнителна специализирана консултация и евентуално психологическа помощ.

Изводи и заключение

Предучилищният период е „чувствителен и силно развиващ се“ и именно затова създава най-добри условия агресивността на детето да бъде коригирана, за да не се превърне в трайна поведенческа характеристика.

При изясняване същността на агресивното поведение не трябва да подминаваме *факторите на обкръжението* – моделите, които детето възприема в непосредствения си контакт със средата – семейна, културна и социална. Взаимоотношенията на детето с родителите влияят върху заучаването и на агресивното поведение. Децата моделират постъпките и реакциите си по примера на околните възрастни, като наблюдават и имитират начина, по който другите възприемат чувствата им на гняв и фрустрация. Деца, които наблюдават агресивно поведение, демонстрирано от възрастен, са по-склонни да се държат агресивно спрямо своите приятелчета и играчки в сравнение с тези, които не са наблюдавали агресивни модели на поведение.

И нещо много важно, ако има разминаване между думите и постъпките на възрастните, това смущава децата и затруднява социализацията им. Ненапрасно Ж. Ж. Русо твърди: „Източникът на детските лъжи лежи във възрастните“.

ЛИТЕРАТУРА

1. <http://www.nsi.bg/otrasal.php?otr=19&a1=297&a2=300#cont>
2. <http://www.who.int/topics/gender/en/>
3. Витанова, Н., Т. Татъзов. Психодиагностика на детското развитие. „Веда Словена - ЖГ“, С., 2004.
4. <http://kunchev.blog.bg/hobi/2011/05/26/ekspresna-anketa-za-ocenka-priznaci-na-agresia-pri-deteto.754030>

NON-TEACHING MANPOWER QUALIFICATION IN KINDERGARTEN ON TOPIC: HOW TO WORK WITH AGGRESSIVE CHILDREN?

Abstract. Non-teaching personnel in kindergarten are in help to pre-school teacher not only in upbringing but also in education of the entrusted children. This article answers a few questions about pedagogical education for working with aggressive children.

Julia Doncheva, PhD – Ruse

✉ Master of Preschool-Pedagogy –
First Qualification Degree

Master of Psychology and Sociology in the Management

Member of the Bulgarian Scientific Union

tel. + 359 889 418 514

e-mail: juliadoncheva13@yahoo.com